

Paár Tamás

AZ IGAZSÁG KÖZÖS KERESÉSE
A TERMÉSZETES ERKÖLCSI TÖRVÉNY
DIALOGIKUS MEGKÖZELÍTÉSE
ALASDAIR MACINTYRE-NÉL

TÉZISFÜZET

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Politikaelméleti Doktori Iskola

Témavezető:

Hörcher Ferenc

(D.Sc., intézetvezető egyetemi tanár)

Doktori iskola vezető:

Mezei Balázs

(D.Sc., tanszékvezető egyetemi tanár)

2020

I. A kutatás előzményei, problémafelvetés

1. Kutatási témám inspirációját eddigi elméleti érdeklődésemben összeérő szálak szolgáltatták, mint amilyenek az erkölcs mibenlétének kérdése, az igazság és a megtevesztés, a disszenzus, a kommunikációetika és a racionális vita lehetőségi feltételei jelentette problémák. Disszertációm korábbi szakdolgozataim témáit is továbbviszi. Ezek közül a Pázmány Péter Katolikus Egyetem kommunikáció szakán az igazságot elhomályosító olyan jelenségekkel foglalkoztam, mint a Harry Frankfurt-féle hanta, a Daniel J. Boorstin-féle *image* és a Jean Baudrillard-féle szimulákrum – ehhez képest a jelen disszertáció az igazsághoz való eljutás fontosságát emeli ki, még ha ezek a tényezők meg is nehezítik dolgunkat. A Pázmány filozófia szakán született dolgozatom G. E. Moore-ral, valamint az etika természetével és megismerésével foglalkozott. Ennek egy fontos szereplője volt MacIntyre, aki élesen bírálta Moore intuicionista elképzeléseit. A későbbiekben, a Közép-európai Egyetem filozófia szakán született szakdolgozatomban határozottabban állást foglaltam az intuicionizmus mellett. Ugyanakkor az intuitív megismerést és megközelítést ki is kell egészítenie egymás intuícióinak, nézeteinek megismerése – ennek szükségességét is igyekszem alátámasztani disszertációmban. Eközben azt az intuicionista tézist is meg kívánom tartani, hogy az erkölcsi előírások nem származhatnak az erkölcsöt megelőző tényekből. MacIntyre némileg ellentmondásos ebben a kérdésben – ám mint megmutatom: különböző írásaiban felvillantja, hogy alapjait tekintve miért független mégis számára olyan esszenciálisan fontos területektől a természetes törvény, mint az emberi természet, a hagyomány, a vallás vagy a gyakorlatok – még ha össze is függ velük. Ezért miközben amellet érvelek, hogy a dialógus normái legalább részben konstitutív részei az erkölcsi előírásoknak, e normákat elsőrendűen a morális megismerésben rejlő potenciális érték emeli etikai kötelességgé. Miközben több oldalról is érvelhetünk mellettük, erkölcsi karakterüket az adja, hogy az értékek megismerésében is elengedhetetlen szerepet kell játsszon a dialógus. Ezek megismerésének elmulasztása pedig már magában hordozza az erkölcsi normák megszegésének veszélyét. Ebből származik az erkölcsi normák megismerését szolgáló dialógus erkölcsi norma jellege.
2. A téma jelenbeli és voltaképp örök aktualitását a dialógust akadályozó tényezők, valamint a relativizmus kihívása szolgáltattja. Kezdjük a relativizmussal, hiszen a relativizmussal való vita dolgozatom egy jelentős részét kiteszi – és mivel ez szorosan kapcsolódik korábbi kutatásaimhoz is. A relativizmust magát is tekinthetjük ráadásul a

dialógust akadályozó tényezőnek: a relativista könnyen juthat arra az ítéletre, hogy mivel minden álláspont csak a saját kulturális kereteihez képest érvényes, ezért mások kultúrájából nem tanulhatunk. A relativizmus azonban nem csupán ezért veszélyes világnézet. Attól még, hogy valaki relativista, nem feltétlenül lesz erőszakos, intoleráns vagy „veszélyes” viselkedésében. A relativizmus és az objektív igazságok és normák tagadása akkor válik veszélyessé, ha valakinek az alapbeállítottsága korántsem békés, hanem erőszakos vagy akár intoleráns. Ha valakinek alapvetően ilyen, kirekesztésre, agresszióra vagy egyenesen erőszakra hajlamos a természete (és a kultúrája), akkor a relativizmus (illetve az egyetemes normák tagadása) önmagában aláássa azt, hogy meglegyenek számára azok az elméleti szempontok, amelyek saját nézetének revideálására motiválnák vagy amelyek adott esetben szükségessé teszik attitűdjének megváltoztatását. Ha azonban az antirelativista pozíció egy olyan verzióját foglaljuk el, amely szerint a képviselt álláspontunk nem feltétlenül megkérdőjelezhetetlen igazság, és elvétheti az objektív valóságot – az egy kritikai hozzáállást fog megkövetelni, amely szükségessé teszi, hogy időnként legalábbis ellenőrizzük, nálunk van-e az igazság vagy más kultúrák közelebb állnak hozzá.

3. A dialógust akadályozó általam kiemelt (a világnézeti kérdéseken, elméleti kereteken túli) további tényezők részben pszichológiaiaknak, részben politikaiaknak nevezhetők. Közös vizsgálódásra, dialógusra azért is van szükség, mert önmagunkban sokszor nem vagyunk képesek bizonyos fontos igazságokat felismerni, akár amiatt, hogy képességeink nem megfelelőek az adott helyzetben, akár amiatt, hogy előítéleteink, elfogultságunk, részrehajlásunk, sőt önbecsapásunk megakadályozzák egyes igazságok megismerését – ezeken pedig egyedül nehezen emelkedünk felül. (Ezek a pszichológiai tényezők teológiailag is megközelíthetők annak irányából, „amit Szent Tamás az intellektuális vakságnak az erkölcsi tévedésben lévő gyökereiről, az akarat által félrevezetett értelemről és a kevélység bűnével fertőzött akaratról mond”).¹

Ezen kívül osztom MacIntyre-nek azt a diagnózisát, miszerint korunk politikájának „egyik legszembeötlőbb jellemzője azon fórumok hiánya, ahol [...] az alapvető nézeteltéréseinket rendszerezetten [...] feltérképezhetnénk, a feloldási kísérleteikről már nem is beszélve.”² A *post-truth*, a *fake news*, az alternatív tény, a véleménybuborék és a visszhangkammera napjainkban közismert fogalmakká lettek, amelyek mind azt

---

¹ MacIntyre, Alasdair 1990: *Three Rival Versions of Moral Enquiry*. Notre Dame: University of Notre Dame Press. 147. Idézi: Balázs Zoltán. 1995. „Az erények hagyományától a hagyomány erényéig”. *Holmi* 6 (7): 1042.

² MacIntyre, Alasdair 1988: *Whose Justice? Which Rationality?* Notre Dame: University of Notre Dame Press. 2.

hivatottak leírni, hogy az igazság egyre elérhetlenebbé, a társadalmi párbeszéd egyre elérhetlenebbé válik. Ezért is szükséges új oldalról megvilágítani, hogy mekkora jelentősége is kellene legyen a dialógusnak számunkra, így a közösségi és politikai dialógusnak is.

4. Dolgozatom célja legalább kettős: egyfelől egy plauzibilis koncepciót felkínálni a természetes törvényről, másfelől egy plauzibilis MacIntyre-értelmezést nyújtani. Az előbbivel kapcsolatban azt kívánom alátámasztani, hogy a dialógus normáit az erkölcs egyetemes előírásainak kell tekintenünk – tehát voltaképp a természetes törvény előírásainak. Az ezzel kapcsolatos fő problémákat a dialógus szükségességének alapja, a dialógus elveinek mibenléte és alkalmazhatósága, valamint ezen elvek politikai (ir)relevanciája jelentik – így a disszertáció különböző fejezeteiben ezeket is áttekintem. Ez a koncepció MacIntyre természetes törvénnyel kapcsolatos írásaiból származik, és disszertációmban ezen írások elemzése, átértelmezése, kiegészítése, esetenként korrigálása által igyekszem alátámasztani plauzibilitását.

A fő kutatási kérdésem e macintyre-i koncepció plauzibilitására és konzisztenciájára vonatkozik. A vállalkozás tézise úgy összegezhető, hogy a dialogikus (erkölcsi és politikai) normamegalapozás alapjait tekintve a koncepció sikeresnek tekinthető – vagyis a dialógusra történő hivatkozással valóban megalapozhatók univerzális normák; ám e sikeresen megalapozott erkölcs (akár az egyén esetében, akár a közösség szintjén történő) alkalmazására vonatkozó macintyre-i állítások ingatagabbak, mint az alapkoncepció – ezeket tehát vitatandónak tekintem. Ugyanakkor ez a vitathatóság és vitatandóság is visszautal a dialógus fontosságára, ebből kifolyólag a megkérdőjelezhető pontok nem hatálytalanítják a lefektetett egyetemes erkölcsi bázist.

II. A követett módszertan

1. MacIntyre érvelése a természetes törvénnyel kapcsolatban a vita lehetőség feltételeire épít, valamint az indoklás szükségességére. Úgy gondolja, hogy ha valamit igaznak állítunk, azzal amellet is elköteleződünk, hogy igazoljuk állításunkat, így vállaljuk az érvek és ellenérvek megvitátását. Ehhez viszont szükség van mások részvételére is a vitában, akik hitelesen és felkészülten képviselhetik az ellenkező álláspontokat. Az ő valódi bevonódásuk azonban nem érhető el úgy, ha például testi fenyegetést helyezhetünk kilátásba, így ez részét képezi a vita megfelelő kereteinek. A vita szükségességét MacIntyre többféleképp is alátámasztja, részben azzal, hogy az igazságra vonatkozó igényünkről nem mondhatunk le. Ez az imént vázolt érve szerint

már eleve a kommunikáció szükségszerű velejárója. Hogy az igazság miként szükséges számunkra, hogy a dialógus és a vita miért mindig is implicit vállalásunk, hogy a dialógus normáit miért is kell betartanunk, azt részben ezek elkerülhetetlenségének vizsgálatával mutatom ki a disszertációban, vagyis rámutatva arra, hogy ezek tagadása elkerülhetetlenné tesz egy akár nyilvánvaló, akár burkolt ellentmondást.

2. A dialogikus megközelítés egy fogalomnak a dialógus jelenségén keresztüli megragadását jelenti, és a megragadás másokkal folytatott dialógus általi kifejtésére, pontosítására is vonatkoztatható. A dialogikus megközelítés a természetes törvény vonatkozásában azt jelenti, hogy egyrészt a természetes törvény előírásait azonosnak tekintjük azokkal a normákkal, amelyeket a racionális dialógus során be kell tartanunk. Ezzel összefüggésben arra is utal, hogy a természetes törvény alapvető jegye, hogy előírja a racionális dialógust – és erre a dialógusra reflektálva és ennek során tárhatjuk fel a természetes erkölcsi törvény előírásait.

A dialogikus felfogásra magára – bemutatására és érvényességének bizonyítására – ugyanúgy vonatkoznak a dialogikusság követelményei, mint általában kommunikációnkra és életünkre. Ez egyrészt abban áll, hogy a lehetőségekhez képest igyekezzünk megvizsgálni alternatív koncepciókat és vitassunk meg ellenvetéseket; másrészt abban, hogy az elért eredményeket további dialógusra nyitottként mutassuk be – nem mint amelyek lezárják a vizsgálódást, hanem mint amelyek újra kérdések elé állíthatók, és mint amelyek rá is szorulnak a további átbeszélésre. Ezeknek a kívánalmaknak igyekszem is eleget tenni részben azért, hogy MacIntyre bizonyos saját gondolatait használom fel a kifejtettekkel szemben ellenérvként, részben más szerzők okfejtéseit – továbbá hangsúlyozom, hogy a vázolt elmélet lehetséges nehézségei és nyitott kérdései miatt további kifejtésre, ellenőrzésre és (közös) átgondolásra szorul.

3. MacIntyre-nél időről időre megfigyelhetünk látszólagos vagy tényleges inkonzisztenciákat, de olyan új érveket és téziseket is, amelyek alkalmat adnak a korábbiak átértelmezésére, korrigálására. A magam részéről igyekeztem a nála meglévő különböző nagyobb gondolati vonulatokból, gyakran előforduló motívumokból vagy épp elejtett megjegyzésekből egy egységes álláspontot rekonstruálni. Tehát nem feltétlenül azt foglalom össze, ahogy MacIntyre valamely periódusban gondolkodott, hanem hogy műveiből kiindulva milyen koherens és egyben plauzibilis filozófiai álláspontot alakíthatunk ki. Így nem azon van a hangsúly, hogy az alábbiakat a jelen pillanatban vagy bármely korábbi fázisában mindenestül aláírta volna-e.

Természetes törvényről alkotott elmélete ráadásul valamennyire fragmentált: sosem fejtette ki szisztematikusan, inkább csak töredékesen – fő monográfiáinak elszórt helyein és egy-egy cikkében. Ezért időnként igyekszem majd általa szolgáltatott nyomok mentén továbbhaladva egy bizonyos módon megválaszolni egyes kérdéseket. A disszertációban igyekszem alátámasztani, hogy MacIntyre-nél ez a természetes törvényről, illetve dialogikusságról szóló gondolat központi – ennek jelentőségét igazolni az ő segítségével, és ez alapján helyesbíteni, illetve értelmezni más irányú tendenciáit. A természetes törvény dialogikus megközelítésének előtérbe állítása és akár MacIntyre más gondolatainak rovására történő érvényesítése ahhoz vezet, hogy egyes pontokon látszólagos, más pontokon valóságos különbség áll elő köztem és MacIntyre, illetve a MacIntyre-értelmezők túlnyomó többsége között. A vele való vitám időnként inkább olyan természetű lesz, hogy bizonyos, általam komolyabban kezelt szövegrészeinek fényében igyekszem megmutatni, hogy más passzusainak egyes, akár a maguktól értetődőnek látszó olvasatai felülvizsgálásra szorulnak – és helyesen értelmezve őket a látszólagos inkonzisztenciák eltűnnek. Máskor viszont saját érveimet is felhasználva, de magát MacIntyre-t állítom szembe MacIntyre-rel, és így fogok érvelni amellet, hogy egyes valóságos ellentmondást tartalmazó tézisei közül miért az egyiket és nem a másikat kell elfogadnunk.

III. Az új eredmények

1. MacIntyre-nek a disszertációmban kifejtett, általam adott értelmezése korántsem elterjedt – sőt: nagyon kevesen vannak, akik hasonlóan értelmezik MacIntyre-t. Ám a nemzetközi szakirodalomban legalább megjelenik ilyen irányú interpretáció (ha a jelen dolgozatban nyújtott teljesebb és módszeresebb újraértelmezés tudtommal nem is), és angol nyelven el is érhetőek MacIntyre-nek az itteni felfogást tekintve paradigmaticus szövegei – addig magyarul MacIntyre ilyen olvasatáról nem tudok.

Az általam meghaladni kívánt értelmezések közé tartozik például Jason Blakely-é, aki a MacIntyre–Winch vita kapcsán fejtette ki, hogy MacIntyre a relativista kihívást már az 1970-es években sikerrel megválaszolta volna az elméletekről mint narratívákról, illetve hagyományokról szóló elméletével. Vele szemben úgy érvelek, hogy ez a macintyre-i elmélet még mindig nem küzdötte le teljesen a relativizmust, és csak a dialogikusan felfogott természetes törvény az, amely végül kielégítően megválaszolja ezt a problémát.

Arról, hogy MacIntyre-nél az itt szereplőhöz hasonlóan döntő súllyal esnek latba a természetes törvény előírásai, azt a szöveghelyet tartom döntőnek, ahol kijelenti, hogy „az igazság jelentette jónak olyan helyet kell biztosítanunk, amely nem engedi, hogy más javak felülírják (*overridden by other goods*).”³ Márpedig az igazságnak ez az értéke determinálja és teszi egyfelől szükségessé, másfelől kötelességgé a (dialogikusan felfogott) természetes törvény jelentette normákat.

2. Annak nyomán, hogy kidomborítom a természetes törvényről szóló gondolatait, érdekes viszonyok bontakozhatnak ki MacIntyre és más gondolkodók közt, amelyek mentén nem csak gondolkodókat és irányzatokat, hanem egyes tételeket is összekapcsolódni vagy épp elkülönülni láthatunk. Elkülönülni akár olyan tételektől, amelyekkel szokás szerint össze szokás kötni őket, vagy összekapcsolódni olyanokkal, amelyekkel nem szokták őket összefüggésbe hozni – általában csupán azért, mert egyazon szerző vagy iskola jellemzői állításai közé tartoznak vagy nem tartoznak. Ezért MacIntyre maga és mások is eltérő ítélet alá eshetnek e kontrasztok tekintetbe vételével. MacIntyre-értelmezésem újdonságai közé tartozik például, hogy rávilágítok MacIntyre és Kant közelségére.
3. Azon helyekre, ahol kiegészítem MacIntyre gondolatmenetét, példa az az érvelés, amelyben az igazság fontosságát támasztom alá. Igyekszem olyan indokokat előadni, amelyek alapján belátható: mindannyian személyesen érintettek vagyunk különböző igazságok kikutatásában – legyenek ezek akár a mi személyünket, preferenciáinkat vagy helyzetünket illető igazságok, akár az ezeknek háttérül szolgáló nagy kérdésekre vonatkozó igazságok. Rámutatok, hogy szükségletünknek, célunknak és boldogságunk részének kell tartanunk az igazságot, mert annak kérdése, hogy mi *voltaképp* jó számunkra, eleve alapvetőbb minden szükségletet, célt, boldogságot illető kérdésünk szempontjából. Mindig lehetséges, hogy elképzelésünk a számunkra való jóról hibás – ezért szükséges a mind igazabb és igazoltabb megismerés. Ezt követően kifejtem, hogy vannak olyan kérdések, amelyekre potenciálisan a válaszok minden másnál fontosabb szerepet kellene, hogy betöltsenek számunkra – ám épp amiatt, hogy potenciálisan döntő jelentőségűek, már igazságuk lehetőségének vizsgálatát is döntőnek kell tekintenünk. Emiatt aztán kivizsgálásuk maga is szerepet kell játsszon életünkben, mégpedig olyan formában, ahogy ez a legmegbízhatóbb válaszokhoz vezet – melynek része kell legyen a dialógus.

---

³ MacIntyre, Alasdair 2006: „Aquinas and the Extent of Moral Disagreement”. In *Ethics and Politics. Selected Essays Vol. 2*. Notre Dame: University of Notre Dame Press. 77.

4. Peter Winch, Catherine Zuckert és Nathan Pinkoski azok szerzők, akikkel MacIntyre-ön kívül hosszabb vitát folytatok a disszertációban. Winch és MacIntyre mindketten megvádolták egymást relativizmussal, és mindketten igyekeztek önmagukat tisztázni a vád alól. A disszertációban amellet érvelek, hogy míg Winch próbálkozásai álláspontja relativisztikus felhangjainak a természetes törvényre való utalás általi enyhítésére végül kudarcot vallottak, addig MacIntyre-nek sikerült jó érvekkel szolgálnia a relativizmussal szemben (még ha ez később is történt, mint Blakely sugallja). Mindezt kettejük eltérő természetes törvény-fogalmának elemzésével igyekszem kimutatni, mivel mindkettő a relativizmussal szemben vetődik fel műveikben. Winch természetes törvény-fogalma azonban már eleve meglehetősen tartalmatlan és kikezdhető, ráadásul legalább részben fel is adta végül. Ám MacIntyre összességében a természetes törvénynek egy védhető elméletét építette fel, amelyben e törvényt a vizsgálódás és a dialógus etikájának szabályai határozzák meg. Ezen kívül Winch és MacIntyre is megkísérelte meghatározni az igazmondás normativitását és e norma tartalmát – ám míg Winch-nél az igazmondás szintén nem bír voltaképpen előíró jelleggel és kivételei miatt implauzibilissé is lesz, addig MacIntyre-nél az igazmondás (amelyet a Winch koncepciójától való elkülönítés érdekében „igazságra törekvésnek” nevezek) a természetes törvény részeként kategorikus és univerzális előírás lehet, amely már plauzibilisen integrálja a hazugság igazolt eseteit is.

Zuckert és Pinkoski bírálatai MacIntyre politikafilozófiájára vonatkoznak. Úgy tűnik, mindkettejük kritikája egyszerre nem állhatja meg a helyét: MacIntyre-nek nem lehet a koncepciója túlzottan is elkötelezett a politikát illetően, túlságosan robusztus – ahogy Zuckert sugallja, és egyúttal apolitikus, túl kevésbé szubsztanciális – amint Pinkoski állítja. Melyik kritika találja el MacIntyre-t? Disszertációmban amellet érvelek, hogy mindkét kritika célt téveszt. MacIntyre a politikai kérdésekben a szubsztancialitás megfelelő mértékét gyakorolja azzal, hogy egyes politikai kérdésekről kifejti javaslatait, míg másokról inkább tudatosan hallgat. A két kritikusnak adható választ igyekszem alátámasztani a tolerancia és a cenzúra problémáját használva fel példaként – már csak a kérdés MacIntyre életművében betöltött szerepe miatt is választva ezt a témát. Igyekszem be is mutatni ezt a hangsúlyos szerepet, és mivel a két téma szorosan összefügg, MacIntyre liberalizmushoz való viszonyát is tárgyalom egyúttal. Ennek köszönhetően Pinkoskinak a MacIntyre és a liberalizmus közti viszonyra vonatkozó aggodalmaira is reflektálhatok, ráadásul ez a téma elvezet a dialógus MacIntyre politikafelfogásában is központi szerepéhez, hiszen a különböző nézetekkel szembeni

tolerancia és a cenzúra dilemmái centralitásukat a MacIntyre természetes törvény-felfogása által előírt társadalmi dialógus lehetőségi feltételeire vonatkozó kérdésekként nyerik el.

5. Azok a témák, amelyekben látszólagos vagy valóságos ellentmondás áll fenn egyfelől a természetes törvény általam MacIntyre alapján nyújtott elmélete, másfelől MacIntyre egyes megnyilatkozásai közt, magukban foglalják a természetes törvény és az erkölctől különböző diszciplinák viszonyát, a természetes törvény alkalmazásának és a *phronészis*nek a kérdését, illetve az emberi jogok létét. Az első témáról már írtam fentebb (ld. a kutatás előzményeiről szóló 1. pontot), ezért csak az utóbbi kettőre térek itt ki röviden.

MacIntyre-nél a természetes törvény előírásai elsősorban mint szabályok kerülnek igazolásra, ám eközben más szövegeiben kritizálni is látjuk őt a szabályokra épülő etikákat. Ezzel kapcsolatban azt szeretném megmutatni, hogy nála értékek, erények és szabályok valójában elválaszthatatlanok egymástól – és egymástól kölcsönösen függenek. MacIntyre szerint is fontosak a szabályok, így a megfogalmazott és reflektált szabályok is – ugyanis ezeknek köszönhetően lehetünk képesek gyakorlatunk újragondolására. A praktikus bölcsesség, azaz a *phronészis* kulcserény, amely segít alkalmazni ezeket a szabályokat. A *phronészis* maga valószínűleg nem teljességgel szabályvezérelt, de ennek is szüksége van szabályokra, hogy alkalmazhassa őket – sok esetben pedig a *phronészis* szerepe minimális, mivel a szabályok egyértelműen megszabják az adott helyzetben a helyes cselekvést.

Mindazt, amiről dolgozatom politikafilozófiát tárgyaló részében kiderül, hogy szükséges lehetővé tennünk egy közösségben, és aminek a tolerálásáról egy közösség tagjai sikeresen megegyeznek, könnyű lenne természetes avagy emberi jogoknak tekinteni. Ne lehetne emberi jogunk a közösségi eszmecserében való részvételre, az autonóm véleményalkotásra – és általában a tanulásra? MacIntyre az emberi jogoknak éppenséggel vitriolos kritikusa, így az ő válasza mindezekre határozottan nemleges. Ám ha mindezek nem emberi jogok, akkor vajon ő mit válaszolna arra a kérdésre, hogy miként is kellene elgondolnunk őket? És vajon ez a felfogásuk kielégítő vagy mégiscsak ragaszkodnunk kellene az emberi jogok fogalmához? A disszertációban ezzel is foglalkozom, már csak azon aggodalom miatt is, hogy MacIntyre komunitárius filozófusként az egyént és jogait túlságosan leértékelné. Ezzel az aggodalommal szemben, de voltaképp MacIntyre-rel szemben is amellettt érvelek, hogy a természetes törvény melletti érvelés elfogadása MacIntyre emberi jogokkal szembeni kritikájának

lényegi részét hatálytalanítja. Jóllehet MacIntyre tagadja az emberi jogok paradigmaticus elméleteit – ám az indokai erre nem meggyőzőek és voltaképp ellentmondanak sok más, a természetes törvényekkel kapcsolatos belátásának, amelyeket legalábbis az általam megtett kiegészítésekkel együtt erősebbnek tekinthetünk, mint a jogok elleni érvelést. Az embereknek – csakúgy, mint az igazságnak – valószínűleg önértéket és méltóságot kell tulajdonítanunk – elkerülve, hogy pusztán eszköznek tartsuk őket a racionalitásunkban – voltaképp így adhatjuk meg csak egymásnak azt a tiszteletet, amely egy racionális párbeszédhez szükséges megfelelő keretet biztosít.

6. Disszertációmban az igazságot legalább az egyik legfőbb célként írom le, a dialógust pedig ehhez vezető elsőrendű útként. Fontos azonban hangsúlyozni – mint MacIntyre is megteszi és magam is a disszertáció számos pontján, hogy nem csak az objektív igazság lehet egyetlen célunk, és hogy életünk minden egyes pillanatának nem kell diszkurzív gondolkodással telnie. Ez már csak azért sem lenne igaz, mert az objektív igazsághoz hozzátartozhat (és hozzá is tartozik véleményem szerint), hogy mellette sok más helyes és követendő célunk lehet, és hogy ezek időnként felülírhatják a diskurzust és a racionális gondolkodás alkalmazását – már csak azért is, mert időnként ennek mellőzése mégis lehetővé teszi, hogy hatékonyabban kereshessük az igazságot, a jót és aktívabban léphessünk dialógusba másokkal. Végeredményben a racionális vizsgálódás és párbeszéd jegyében kell élnünk életünket akkor is, ha közvetlenül nem azzal foglalkozunk, és akkor is, ha ez sokszor nehézségekbe ütközik – újra és újra megküzdve az igazság keresését hátráltató külső akadályokkal és saját gyengeségeinkkel.

IV. A témában végzett publikációs tevékenység

Bernáth László – Paár Tamás. 2017. „Szabad-e hinnünk az erkölcsi felelősségben?” *Magyar Filozófiai Szemle* 61 (3).

Paár Tamás. 2015. „A retorzív érv etikai alkalmazása”. In *Metafizika Magyarországon? Konferenciaelőadások Weissmahr Béla filozófiai örökségéről*, szerkesztette Szombath Attila – Petres Lúcia, 147-161. L’Harmattan – Sapientia.

———. 2015. „Disagreement, Self-Refutation and the Minority Report of the Meta-Skeptics”. *Kriterion - Journal of Philosophy* 29 (3): 23–44.

———. 2016. „Meta-Skepticism, Experimentalism, Cartography: the Dead-Ends of Philosophy”. In *On What It Is: Perspectives on Metaphilosophy*, szerkesztette Faragó-

- Szabó István – Ádám Zsófia – Gyöngyösi Megyer – Kapelner Zsolt, 63–86. Budapest: Eötvös József Collegium.
- . 2016. „Tomista etikák, pápai enciklikák”. In *Studia varia*, szerkesztette Paár Tamás – Balázs József – Bojtos Anita – Tompa Zsófia – Turi Gergő – Vadász Noémi, 303-13. Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem.
- . 2017. „A modernitás mátrixa”. In *Kiskáté. Kortárs filozófiai kiskönyvtár*, szerkesztette Bárány Tibor, 36-42. Budapest: Műút.
- . 2017. „Diskurzusedeficit.” *Elpis* 10 (2): 211-218.
- . 2017. „Miért ne legyünk »szofisták«?” *Elpis* 10 (1): 131-45.
- . 2020. Amerikai Kommunitarista Államok? Lehet-e egy közösségelvű egyúttal amerikai konzervatív is? *Kommentár* 2018/2: 79-88.
- . 2018. „Retorting Arguments, Overcoming Limitations, Aiming at Truth: A Comparison of MacIntyre and Transcendental Neo-Thomism”. *Politics & Poetics* 4: 1-30.
- . 2019. „A diskurzusetikák alakváltozatai a kilencvenes években: Habermas és MacIntyre”. *Különbség* 19 (1): 67-95.
- . 2020. „A felforgatás finom egyensúlya. MacIntyre mértékletességről és bomlasztásról.” *Pannonhalmi Szemle*. 28 (4): 60-73.
- . 2020. „A liberalizmus architektúrája és az illiberalizmus dilemmája. Patrick Deneen: *Why Liberalism Failed*.” *Politikatudományi Szemle* 2020/1: 121-129.
- . 2020. „Lehetséges-e egy macintyre-i dialóguspolitika? A tolerancia és a cenzúra problémája.” *Politikatudomány Online* 9 (1): 1-21.
- . 2020. „MacIntyre természeti törvényről és emberi jogokról.” In *A természetjog napja II. Konferenciatanulmányok*, szerkesztette: Frivaldszky János – Tussay Ákos, 171-190. Budapest: Pázmány Press.
- . 2020. „Ex libris.” *Élet és Irodalom*. 64 (13): 9.
- . 2020. „The Place of the Natural Law. A MacIntyrean Reconstruction.” *Prometeica* 10 (1): 68-79.